

П. І. ЛАЗАРОВИЧ

Союз Українців Самостійників
і
українська визвольна справа

Український Голос, Інститут ім. П. Могили в Саскатуні
і
Союз Українців Самостійників

Виннipeg, Канада
1951

Союз Українців Самостійників i українська визвольна справа

Реферат П. І. Лазаровича, виголошений на Спільному Зізді
Українського Інституту св. Івана та складових організацій
Союзу Українців Самостійників, що відбувся в Едмонтоні,
25—27 грудня 1949 року.

Український Голос, Інститут ім. П. Могили в Саскатуні
i
Союз Українців Самостійників

(Стаття П. І. Лазаровича, вміщена в ювілейнім числі
„Українського Голосу” з нагоди сорокліття часопису.)

Накладом Союзу Українців Самостійників

1951

Printed by
Trident Press Ltd., 210—216 Dufferin Ave., Winnipeg, Man.

Союз Українців Самостійників (СУС) був формально покликаний до життя, як загально-канадійська організація, постановою Загального Народного Зізду, що відбувся в Едмонтоні при кінці грудня, 1927 року, що його скликав Інститут ім. М. Грушевського. Ця постанова була поновно затверджена зіздом в місті Саскатуні, скликаним кілька днів пізніше Інститутом ім. П. Могили. Отже СУС цього року кінчить 22 роки свого існування та своєї праці.

Що є Союз Українців Самостійників?

Пок. Мирослав Стечишин, що був його творцем-основателем та ідеольгом від початку аж до своєї передчасної смерті, дав докладне пояснення, що саме є СУС. В своїм відчitі на народних зiздах в Саскатунi і Едмонтонi, що вiдбувалися при кiнцi грудня, 1932 року, i який пiзнiше вийшов окремою брошуркою п. н. "СУС в Канадi i обеднання українського народу", вiн говорить про СУС так:

„Це завершення, сконцентровання усього нашого організацiйного, нацiонального життя в Канадi. Це тiло, що вяже докупи нашi Інститути, нашi Народнi Доми, зiднанi в Союз Українських Народних Домiв, наше жiноцтво, зiднане в Союз Українок Канади, нашу молодь, зiднану в Союз Української Молодi в Канадi (СУМК). Це завершення нашого зорганiзованого життя . . .”

Якi були причини чи радше мотиви до його заснування? Знову цитую за Мирославом Стечишином, що був довголiтним головою органiзацiї. В згаданiм вiдchitі вiн каже:

“Союз Українців Самостійників заснувався для тisniшого обеднання українського народу в Канадi . . . Союз Українців Самостійників кличе всiх українців до обеднання на чисто українськiм грунтi, вважаючи, що тiльки таке обеднання може допровадити український нарiд до осягнення його найвищих нацiональних iдеалiв, мiж якими на першiм мiсцi стоїть збудовання Самостiйної Української Держави.”

А дальше вiн каже:

“Ми кличемо українців до обеднання, кличемо до спiльної працi, кличемо до боротьби, але кличемо до боротьби за українськi iдеали. Ми кличемо всiх українців до обеднання, але з тим розумiнням, що вони мають стояти обома ногами на українськiм грунтi i мають робити українську роботу . . .”

Наше безпосереднє завдання є творити і провадити життя українського народу самостійно, не спираючись на чужу допомогу. Це відноситься так до українського життя в Канаді, як і до українського життя в Старім Краю.”

Ось що саме є СУС і ось який світогляд та які ідеї, яка ідеольгія лягли в його основу.

В перших постановах чи резолюціях згаданих зіздів те становище висловлено так:

Становище в справах політичних

“Вважаючи, що теперішній ступінь розвою українського громадянства в Канаді вимагає ясного поставлення питання про державність України, учасники Зізду вважають за найвищий ідеал українського народу збудовання української держави і зобовязуються працювати для здійснення цього ідеалу через звільнення українських територій від всіх окупантів, як Москви, Польщі, Румунії і Чехословаччини,

“осуджують наїзд російської партії большевиків на Україну і накинення українському народові замість самостійної, народоправної республіки, сурогату під іменем радянської або совітської республіки, якою управлюють у Харкові ставленники Москви,

“припоручають узaleжнювати своє становище до українських партій в Європі, становище до народів, що окупували українські землі і взагалі становище в політичних справах від того, наскільки воно буде згідне з ідеалом самостійної, української держави і чесної, самостійної політичної думки.”

(Гляди „Український Голос”, 1928 рік, число 5.)

Василь Свістун, перший голова СУС, в своїм рефераті на тему “Наша ідеольгія” так пояснював становище новоствореної організації до української визвольної справи:

“Щодо української політики, то ми, стоячи занадто далеко від Старого Краю, не можемо там мішатися в дрібні партійні справи. Для нас може існувати тільки одна політика ДЕРЖАВНА, а не партійна. Ми можемо нині піддержувати одну партію в Старім Краю, а завтра другу, коли нині одна, а завтра друга, будуть переводити в життя ту саму державну політику, яку наша честь, як українців, що стремлять до самостійної України, нам наказує піддержувати. Нашою найважнішою ціллю в українській політиці є здобуття самостійної української держави. Для нас не важне, чи та держава буде республікою чи монархією. Державний лад буде та-

кий, який найкраще відповідатиме тамошнім обставинам, в залежності також від часу, коли держава буде творитися.” („СУС в Канаді — принципи і програма”, Винипег, 1928 р.)

В кількох словах це становище можна висловити так:

1. СУС уважає самостійну, українську державу за найвищий політичний ідеал української нації.

2. СУС зобовязується помагати українському народові в здійсненню того ідеалу.

3. СУС уважає т. зв. радянську владу на Україні владою чужою, московською, окупаційною.

А тепер я хочу приглянутися до того, як ці основні політичні ідеї СУС кристалізувалися в процесі 22-літнього життя праці і зросту нашої організації, яке є наше нинішнє становище в цій справі, і чи воно ріжниться від нашого первісного становища, чи ні? Як так, то в якому змислі?

Щоб відповісти на поставлені питання, треба провірити, хоч коротко: 1) зміни, що були пороблені в статутах СУС; 2) резолюції зіздів СУС в згаданих справах; 3) публичні заяви проводу СУС у формі відчітів, промов і брошур, присвячених визвольній справі українського народу.

Що ж говорить статут СУС у визвольній справі українського народу? Наша організація на протязі 22-ох років лише три рази основно провірювала свою ідеольгію, свої цілі та завдання і наслідком кожної перевірки ми приймали новий, поправлений статут. Перший поправлений статут був виданий в 1930 році. Як же висловлено становище СУС до української визвольної справи в тім статуті? Звучить воно так:

“Відносно України СУС уважає за свою ціль активно помагати в змаганню українського народу до збудовання Самостійної Соборної Української Держави,

а) через витворення серед українського народу одної державної, самостійницької ідеольгії, що виключає союз або федерацію з безпосередніми, сусідними державами й народами, що над Україною панують;

б) через витворення серед других народів прихильної публичної опінії до повстання Української Самостійної Держави через плянову пропаганду й інформаційну працю серед них, і

в) через матеріальну і моральну поміч у визвольних змаганнях нашого народу.”

Другий раз поправлено статут нашої організації в грудні

1938 року на загальних народних зіздах в Едмонтоні та Саскатуні. Як же висловлено становище СУС до української визвольної справи в тім статуті? Між цілями нашої організації знаходимо:

“в) Розбуджувати і ширити національну свідомість і гордість серед українського громадянства в Канаді.

г) Нести моральну і матеріальну поміч українському народові в його визвольних змаганнях на рідних землях.

г) Інформувати не-українців про український народ.

д) Поборювати серед українського загалу в Канаді впливи, що є ворожі і шкідливі для основних принципів канадійського суспільного ладу та для української справи.”

Тут очевидно малося на увазі поборювання комунізму, нацизму, фашизму та тоталітаризму у всіх формах.

Третій раз пороблено зміни в статуті СУС 1948 року на Зізді в Саскатуні. Що ж там сказано про наше становище до української визвольної справи?

“У відношенню до визвольних змагань українського народу за його соборну, суверенну і демократичну державу на його етнографічних землях, СУС уважає своїм обовязком допомагати в тих змаганнях в межах свого канадійського горожанства.”

“СУС уважає сучасне положення українського народу на рідних землях, як стан поневолення, а теперішній уряд УРСР вважає накиненим українському народові чужою політичною силою, що вдержується насильством і терором та керується комуністичним центром у Москві.”

„СУС вітає стремління української політичної еміграції в Європі до обєднання та створення одної авторитетної презентації у формі Української Національної Ради, що на його думку прискорить осягнення політично-державних цілей українського народу”.

Стільки знайдете ви про українську визвольну справу в статутах нашої організації.

Але, як сказано в нашім статуті, „найвищим законодатним тілом СУС є звичайний або надзвичайний зізд”. Зізди — це парламенти нашої організації. Вони робили оцінку нашої праці, виправляли помилки, виробляли пляни на будуче, відзеркалювали настрої нашого членства і наших симпатиків. Одним словом, вони кристалізували ідеольгію і світогляд цілої організації. Від часу заснування нашої організації таких річних зіздів відбулося 22. Однак коли взяти під увагу,

що зїзди відбувалися майже кожного року в трьох провінціях, то число таких зїздів було около 60. І майже не було такого зїзду, на якому не було б одного або і більше рефератів про українську визвольну справу і на якім не ухвалено б резолюцій відносно тієї справи. Я хочу пригадати хоч кілька таких резолюцій, бо на більше нема часу.

Візьмім Зізд, що відбувся при кінці 1930 року в Едмонтоні. Це був рік, в якім відбулася жорстока і ганебна пацифікація в Східній Галичині та кривавий процес Спілки Визволення України на чолі з Єфремовим й іншими. Яку ж резолюцію ухвалив той зїзд відносно української визвольної справи? Вона звучить так:

“Чотирнадцятий Народний Зізд поручає Централі Союзу Українців Самостійників повзяти поважні кроки для помочі нашим братам в Європі в їх стремліннях до визволення українського народу з-під окупації російської, польської, румунської й чехословацької й до збудовання на українських землях Української Самостійної Держави.”

“У своїй праці Централя СУС повинна звернути свою увагу на пропаганду української справи між народами й державами світа, головно через Українське Бюро Інформації й Пропаганди”. (Це був окремий відділ при Централі СУС.)

“Давати матеріальну і моральну поміч нашим братам в Європі в їх боротьбі з наїздниками.”

“Доложити всіх старань, аби в Найвищій Раді Ліги Націй була порушена справа польського терору на західно-українських землях і становище українського народу під Польщею, котра у відношенню до українців зломила всі зобовязання, підписані нею в договорі в Версалю з 28-го червня 1919, як також зобовязання відносно територіальної автономії для українських земель, забезпечені державною конституцією з 1921 року й актом конституційного сейму з 26 вересня 1922;

“Працювати в напрямі витворення всеукраїнської визвольної плянової акції, якої передумовою являється спільна ідеологія й програма національного визволення.”

Скажу при цьому, що наслідком праці і старань СУС, хоч правда, не виключно, бо причинилося до цього тодішнє Українське Бюро в Лондоні, була того року внесена петиція до Ліги Націй, підписана 60 послами англійського парламенту в справі положення українського народу під Польщею, з приводу т. зв. пацифікації, що її пізніше розглядала Ліга Націй,

яка визнала Польщу винною і дала їй догану перед цілим світом.

В додатку до цього ще в листопаді 1930 року СУС вислав був меморандум до канадійського уряду, на руки заступника міністра закордонних справ д-ра Скелтона, в справі польських погромів в Галичині того року.

Перейдемо тепер до двох зіздів, що відбулися в Саскатуні та Едмонтоні при кінці 1934 року. На тих зіздах були ухвалені такі резолюції про українську визвольну справу:

1. „Стоячи непохитно на становищі самостійності і суворенности української нації, зізд уважає теперішну окупацію українських земель Совітською Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною крайно шкідливою для життєвих інтересів українського народу і повною небезпеки для світового миру. Зізд припоручає українцям Канади працювати способами, що є можливі в межах канадійського горожанства для зреалізування ідеї самостійності і суворенности України.

2. „Зізд вітає прояви стихійного зросту масової опозиції українського народу проти окупаційних режимів на українських землях.

3. „Зізд пятнute політику терору Совітської Росії супроти України, що виявилася в кількох поспільніх літах систематичним виголоджуванням українського населення, а в останнім році масовими розстрілами передових українців.”

Візьмім Зізди, що відбувалися в Едмонтоні і Винипегу в грудні, 1936 року. На них ухвалено такі резолюції відносно української справи:

1. “Беручи на увагу, що українська справа є тепер до тої міри відома світові, що стала актуальною проблемою світової політики, зізд звертає увагу українського громадянства на потребу постійної праці та чуйності, аби в рішаючу хвилю бути приготованими до участі в здійсненню української державності.

2. “Зваживши, що українська нація під теперішну пору є в стані активної боротьби за свою державність, і зваживши, що канадійські українці можуть бути важним допоміговим чинником в цій боротьбі, зізд закликає всі українські національні організації в Канаді до консолідації своїх національних сил у справах всенационального значіння.”

Але можливо найясніше і найвірніше висловив своє становище Союз Українців Самостійників до української ви-

звольної справи на зізді, що відбувся у Винипегу дня 2 січня, 1938 року. Ось дослівний текст резолюції в тій справі:

“Ми, члени й прихильники Союзу Українців Самостійників... як горожани Канади... констатуємо, що в теперішну пору нема самостійної та суверенної української держави, і тому український народ на своїх етнографічних землях, як і вся його еміграція, є під теперішну пору в стані активної боротьби за свою культуру та політичну незалежність та суверенність.

„Ми заявляємо свою повну солідарність з цією визвольною боротьбою і прирікаємо помагати в ній всіми своїми матеріальними та моральними засобами. Однакож боротьбу цілої нації за свою державність і незалежність ставимо понад боротьбу якоїсь одної політичної групи чи особи за першенство в будучій українській державі. Ввиду того жаліємо, що є намагання деяких осіб, чи політичних груп перенести між наше громадянство на канадський ґрунт боротьбу за те, який має бути політичний устрій у майбутній українській державі, або яка партія, чи особа має в ній мати провід, бо вважаємо, що ці питання можуть і мусять бути вирішенні в першій мірі волею автохтонного населення українських земель, яке з природи річи буде двигати найбільший тягар боротьби за визволення України. Тому ми перестерігаємо так своє членство, як і взагалі українське громадянство Канади, аби не давало піддергки особам, ні групам, що ставлять на перше місце свій власний інтерес, а інтерес нації на другім місці, або являються експозитурою одної, чи другої політичної групи, чи особи, зводячи послідовно боротьбу за свободу українського народу до непочесної драки та безглуздого взаємного нищення.”

Я відважуся сказати, що цей зізд може без жадної зміни приняти цю резолюцію, тим більше, що сьогодні, як і тоді, є в нас політичні групи, чи фракції тих груп, що з найбільшим завзяттям беззощадно поборюють та винищують себе взаємно на тлі питання, хто саме має найбільше права бути на чолі визвольних змагань українського народу і кому повинно належатися першенство і гегемонія в майбутній українській державі. Ця боротьба ведеться не на рідних землях, а на еміграції-вигнанню, по тaborах Ді-Лі, по тимчасових приміщеннях бездомних людей, що чекають на виїзд до найдальших закутин світа.

Що наше становище висловлене в згаданій резолюції бу-

ло правильне, видно хоч би з того, що здоровий і відповідальний елемент серед української політичної еміграції, головно той, що стоїть твердо на принципах Української Національної Ради, нині майже тими самими словами перестерігає своїх противників та українське громадянство взагалі. **Ось що пише один з провідників цієї групи, письменник Іван Багряний:**

“...проблема боротьби за свободу і незалежність українського народу — це проблема, яку не розвяже ніяка еміграція. Це проблема великих мільйонів, і вона стоїть на історичному порядку денному — і стоїть не “тут”, а “там” — і лише ті мільйони можуть розвязати її, або вона взагалі ніколи не може бути розвязана. Завдання ж еміграції є зуміти поставити себе тим мільйонам на послуги, яти з ними в парі, офірувати себе спріві їхньої свободи і незалежності і в ім'я цього бути їхніми прапороносцями. Ті мільйони, тобто та вся нація нікуди не втекла, а лишилась вдома, живе там і бореться ... і, кінець-кінцем таки переможе ... єдино вирішальні політичні резерви наші, основні кадри української визвольної боротьби перебувають там, де перебуває нація.”

(Диви “Українські Вісті”. Новий Ульм, Німеччина, Рік 5, ч. 90.)

Але не менш інтересною та характеристичною з нашого ідеольгічного становища є резолюція, що була ухвалена на зіздах наших членів і прихильників у Вінніпегу, Саскатуні та Едмонтоні при кінці грудня, 1938. Особливо цікава вона тим, що це було після того, як повстала Карпатська Україна, як автономна частина ЧСР, майже рік перед тим, як вона проголосила свою суверенність. Ось ця резолюція:

“Ми, канадські українці, зібрани на народних зіздах, скликаних Союзом Українців Самостійників, вітаємо з великим одушевленням повстання української автономної держави — Карпатської України — вітаємо її уряд та висловлюємо бажання українському населенню Карпатської України та її урядові непохитно стояти на сторожі своїх прав і засад самостійності українського народу взагалі.

“Ці зізди констатують, що український народ переживає дуже важні часи, які вимагають від кожного члена українського народу більше чуйності, праці та посвяти, і тому закликають ввесь український загал і поодинокі угруповання до спільної праці в напрямі створення Самостійної Соборної Української Держави. Зізди висловлюють признання тим

людям, що досі виявили добру волю до співпраці в загально українських справах, однаке мусять з жалем висловити нездовolenня, що з причин цілком незалежних від СУС і його союзних організацій, деякі угруповання в Канаді дальше стоять окремо від спільної праці і тим самим спиняють визвольні змагання українського народу.

“Ці зїзди дальше закликають ріжні центри української еміграції в Європі знайти спосіб порозуміння і повести українську визвольну акцію одним руслом, і рівночасно висловлюють бажання скликати Всеукраїнський Конгрес в Канаді в якнайскоршому часі для несення помочі українським державним змаганням.

“Зїзди підчеркують право українського народу на самовизначення і стверджують, що українське питання не буде в повноті розвязане так довго, доки не повстане українська самостійна і соборна держава, і також вірять, що питання світового миру і рівноваги в Європі так само не буде вирішене без повстання такої української держави. Тому ці зїзди вітають непохитні змагання наших братів освободитися з панування Росії, Польщі та Румунії.”

Прошу зважити, що ця резолюція була ухвалена несповна рік до вибуху Другої Світової Війни.

Але мені здається, що найбільший розум, високу політичну зрілість та передбачення виявила наша організація на самому початку Другої Світової Війни в 1939 році. Коли відбувався наш зїзд в грудні, 1939 року, нацистична Німеччина та комуністична Росія вже були поділилися західними українськими землями. У нас в Канаді, як відомо, ще й тоді існували симпатії до Німеччини серед деяких угруповань, як до будучої визволительки України. Союз Українців Самостійників якнайрішучіше поборював такі симпатії, тенденції і надії, і на своїм зїзді, що відбувся у Вініпегу 24—25 грудня, 1939 року, наша організація приняла таку резолюцію:

“Українські канадійці не бачать виглядів на освободження українського народу в Європі, як з боку комуністичної Росії, так і з боку нацистичної Німеччини, бо обі ці держави поклоняються грубій силі, як свому божкові, і зїзд осуджує однаково агресію обох цих держав, а зокрема заявляє, що окупація Західної України Совітською Росією і частине обкроєння її території в користь Німеччини не є під жадним зглядом визволенням цієї країни, ані приближенням розвязки українського питання, а тільки новою і більш лице-

мірною формою її поневолення. Приєднання Західної України до СРСР Союзу є в найліпшім разі зєднання українського народу під одним ярмом, а це зовсім не розвязує українського питання. Воно може бути розвязане тільки через поширення українському народові спромоги організувати свою власну, самостійну державу. Зізд висловлює своє святе переконання, що тільки перемога Великої Британії і Франції, перемога ідеольгій, за якими вони стоять, ідеалів демократії і мирного полагодження спорів між народами, а даліше, відповідне перебудовання Європи та союз з іншими свободолюбними народами, як рівного з рівними, дадуть українському народові в Європі спромогу здобути та забезпечити ту волю, за яку він сотки літ бореться.”

Ось яке становище ми заняли до української визвольної справи на початку Другої Світової Війни тоді, коли інші групи, як в Канаді, так в Європі, або не мали ясного погляду на це, або боялися його висловити. І на протязі п'ять літ війни, ми не лише з цього принципового становища не сходили, але навпаки, всюди його зазначували і поширювали, аж до того часу, поки не створився Комітет Українців Канади, який приняв у цілості це наше становище. І саме поява цього центрального тіла відібрала від нашої організації СУС потребу і можливість робити окремі прилюдні декларації свого становища щодо української визвольної справи. Аж по закінченню Великої Війни в 1948 році, наша організація уважала за потрібне зробити окремо і поновно декларацію свого ідеольгічного становища в справі визвольних змагань українського народу, якому не пощастило вибороти собі і закріпити своєї державності. І, як вже було згадано, на зізді СУС в Саскатуні, в липні 1948 року, ми знова заявили, що:

“СУС уважає сучасне положення українського народу на рідних землях, як стан поневолення ... У відношенню до визвольних змагань українського народу за його соборну, суверенну і демократичну державу на його етнографічних землях, Союз Українців Самостійників уважає своїм обов'язком допомагати в тих змаганнях в межах свого канадійського горожанства.”

Отже, ми знову лише пригадали українському загалові в Канаді, яке було і є наше ідеольгічне становище у визвольній боротьбі українського народу на його рідних землях.

Закінчуячи цю коротку і побіжну аналізу ідеольгічних

основ нашої організації відносно її погляду, відношення і становища до української визвольної справи в Європі, я не можу не згадати хоч кількома словами головного архітекта тої ідеольгії, довголітнього голови Союзу Українців Самостійників і редактора її органу пок. Мир. Стечишина. В його статтях в Українському Голосі, в знаменитих рефератах, що він виголошував майже на кожнім зїзді нашої організації про українську визвольну справу, містилося офіційне становище СУС в тій справі. Ці відчутти були не лише знаменитою аналізою європейської політики і становища України в ній, але це були високо-патріотичні апелі-заклики до національного сумління українського громадянства в Канаді, “**до обєднання на чисто українськім ґрунті, вважаючи, що тільки таке обєднання може допровадити український народ до осягнення його найвищих національних ідеалів, між якими на першім місці стоїть збудовання самостійної української держави.**” („СУС в Канаді і обєднання українського народу”, Винніпег, 1933 р., стор. 7.) Як він особисто дивився на українську визвольну справу і як він розумів наші обовязки супроти тої справи, видно хоч би з наступних цитатів з його двох промов. Промовляючи на зїзді СУС у Винніпегу в грудні, 1944, на тему „Україна в повоєннім світі”, хоч війна ще не була закінчена, але коли вже було цілком ясно, що Україна на дальше останеться в тюрмі народів, він сказав:

“Враз з тим ми, що живемо в Канаді, Зединених Державах, чи в якій іншій вільній країні, не повинні спускати в діл українського прапора в виду того, що українці на Україні перестали говорити про вільну, самостійну Україну, а то й лають нас за те, що ми про таку Україну говоримо. **Їм не вільно того говорити, що нам.** Нехай вони нас і лають за те, що ми говоримо про самостійність України, нам це не шкодить. Але вони може колись будуть і дякувати нам, що ми не подалися, а держали високо прапор самостійної України тоді, коли вони не могли його держати. Нам треба видержати до кінця. Ми зобовязані дальнє співати “Ще не вмерла Україна!”, як хочемо діждати того, щоб колись заспівати: „Вже воскресла Україна”.

Другий цитат я беру з його брошури п. з. “Радянська Україна в світлі совітської конституції й практики”, що вийшла в 1945 році.

Розбираючи й аналізуючи т. зв. сталінську конституцію, точка за точкою і довівши, що конституція доконала повне

поневолення українського народу, він закінчив свої помічні (ст. 23-24) так:

“Чим сильніше кати України кричать, що Радянська Україна є якраз те, чого український народ бажає, тим сильніше ми, що знаємо сумну правду, обовязані з вільного краю кричати: “Брехня! Україна в неволі!” І доказувати це мусимо совітською конституцією й совітською практикою. Це одинокий спосіб, який нам лишається, щоби сплачувати свій довг перед рідним народом і посувати вперед справу його вільного життя між народами світа... Нема нині більше причини годитися на Радянську Україну, як не було її в 1918, 1920, чи в 1936 р. Хто на ню погоджується, той в болото кидає великі жертви, зложені в боротьбі за її самостійність, плює на героїв, що життя своє за вільну й самостійну Україну віддали”.

Це було становище Мирослава Стечишина до української визвольної справи. Це було і є нині становище Союзу Українців Самостійників.

Але можуть бути між нами люди “добрі волі”, що вислухавши це все, що я тут сказав, покивають головою, махнуть рукою та скажуть: „Та то все гарно ззвучить. Всі ваші статути, зїзди, реферати, резолюції, брошюри, заяви, все це дуже гарні речі. Але це слова і більш нічого. А словами нічого не збудуєш! Скажіть нам, що ви практичного, конкретного, наочного зробили”. Рація. Тільки це, як кажуть англійці, дуже великий “ордер”, дуже велике замовлення. В одному відчitі я не можу перечислити, або хоч би згадати і сотої частини тої практичної роботи, що наша організація зробила для української визвольної справи в Європі за послідніх 22 роки. Тому спробую пригадати лише деякі головні здобутки нашої організації. Про решту доведеться поговорити при іншій нагоді.

Боротьба з тоталітаризмом.

Першою конкретною заслугою нашої організації, це послідовна боротьба з пропагандою лівого і правого тоталітаризму серед нашого громадянства в Канаді. Під цим я очевидно розумію комунізм і фашизм, чи радше нацизм.

Як собі пригадуєте, одною з головних засад нашої організації була поставлена боротьба з московським комунізмом, як новою формою поневолення України. Цю боротьбу ми

невпинно і безпощадно провадимо і досі. Пізніше, десь з початку 30-их років, з'явилася нова язва під назвою нацизм або фашизм, що проповідував нову форму диктатури під гаслами скрайного націоналізму, взоруючися в першу чергу на Муссоліні в Італії, а пізніше на Гітлера в Німеччині. Відома річ, що деякі з наших молодших політиків в Європі, головно галичани, почали захоплюватися цими ідеалами. Головним речником і ідеольгом цього напрямку став Д. Донцов, що написав книжку п. н. "Націоналізм". Наша організація стала рішучо проти тих ідей, уважаючи їх анти-демократичними і запереченням особистої волі людини і волі народів і націй. Цю боротьбу з комунізмом, фашизмом і нацизмом ми провадили до початку другої світової війни. Коли вибухла війна і Канада стала до збройної боротьби з нацизмом і фашизмом, то інші українські групи в Канаді мусіли нагло звивати і ховати свої недавні прапори й відрікатися своєї минувшини. Ми свого становища не потребували міняти, ані ховати своїх прапорів. Прийшло до того, що ті українські організації в Канаді, що недавно поборювали нас, мусіли рад-не-рад "тихесенько, без гомуна" переходити на наше становище, приймати наші кличі за свої, щоби спастися від поважніших клопотів. Нацизм і фашизм війну програли і пропали в боротьбі з демократичними державами. Остався однак червоний, комуністичний тоталітаризм, що спас себе завдяки лише тому, що випадково і проти своєї волі був по стороні демократії. З цим ворогом ми ніколи не припиняли боротьби. Вона провадиться даліше. В минулому нам вдалося спастися і здергати велику частину нашого громадянства від комуністичної зарази. Ми були одинока організація, що успішно демаскувала всякі "народні фронти", "ліги миру і свободи", і всякі інші форми комуністичної пропаганди. Не було одного зізу, на якому не було б реферату про загрозу комунізму, як для нас українців так і для цілого демократичного світу. Наша організація запрошуvalа з відчитами і оплачувала визначних бесідників з Європи (проф. Бочковського), з Америки (проф. В. Тимошенка, полк. Кедровського) та інших, як ген. В. Сікевича, проф. Симпсона, які або їздили з відчитами по Канаді з рамени нашої організації, або виступали з промовами на наших зіздах, пояснюючи загрозу, як комунізму так і фашизму, нашему громадянству.

Протестаційні віча.

Другою конкретною працею Союзу Українців Самостійників була протестаційна акція у формі публичних віч чи мітингів, що була переведена по кожнім акті насильства чи кривди над нашим народом його чотирма окупантами. Наприклад, сотки таких віч було переведено в Канаді внаслідок т. зв. "пацифікації" в нашій Галичині, суду над членами СВУ в Україні в 1929-30 роках, голоду на Україні в 1932-33 роках, ліквідації українського національного життя на Буковині, засудів членів УВО чи ОУН в Галичині і т. д. При цьому було ухвалено сотки резолюцій, які були вислані до прихильних нам держав і осіб, щоби показувати і пригадувати світові ту кривду, яку робили нашему народові його окупантів-вороги.

Брошури і книжки.

Третя конкретна праця, це була всяка література в формі газетних статей, що появлялася як в українській так і в англійській пресі, а також брошури, що видавалися в обох мовах. Згадаю також, що коли появлялися чи то статті, чи брошури, чи книжки в англійській мові прихильні для української визвольної справи, то дуже часто наша організація закуповувала поважну скількість того матеріалу і розсылала безплатно визначним особам в англійськім світі на те, щоби познайомити їх з українською справою. Пригадую собі, що так ми використали такі книжки як: "Капут", "Пезент Юроп", „Да Україніян Квесчон”, „Юкрайніян Ревю” й інші. З брошур про українські справи заслугують на увагу головно такі:

"Союз Українців Самостійників" (Принципи і програма), Винипег, 1928 р., ст. 43.

"Нова хвиля червоного терору на Україні (В. Свистун), Винипег, 1930 р., стор. 30.

"Юкрейн — да сорест спат оф Юроп" (в англ. мові), В. Свистун, Винипег, 1931 р., стор. 67.

„Союз Українців Самостійників в Канаді і обєднання українського народу". Мир. Стечишин. Винипег, 1933 р., стор. 37.

"Національно-культурні завдання українців в Канаді". (П. І. Лазарович), Винипег, 1937 р., стор. 15.

"Самостійність, Соборність, Федерація". (Мир. Стечи-

шин), Винипег, 1942 р., стор. 24.

“Радянська Україна в світлі совітської конституції й практики” (Мир. Стечишин.) Винипег, 1945 р., стор. 24.

“На порозі нової доби” (збірка відчitів виголошених на зiздi СУС у Винипегу 23—25 грудня 1944 р.) Винипег, 1945 р., стор. 80.

Меморандуми до урядів.

Четверте — це були рiжнi меморiяli чи меморандуми, що Союз Українцiв Самостiйникiв висилав до рiжних урядiв з приводу важнiших подiй на україnських землях. Я вже згадував про петицiю до Лiги Нацiй, що була пiдписана 60-ма англiйськими послами в справi пacifikацiї. Союз Українцiв Самостiйникiв був головним спонсором тої петицiї. Дальше, був висланий меморандум до канадiйського i англiйського урядiв в справi засуду Романа Бiди, молодого україnського нацiоналiста в Галичинi. Третiй, дуже важний меморандум був вручений канадiйському урядовi нашою органiзацiєю в липнi 1939 року. Той меморандум був приготований нашою органiзацiєю, хоч був пiдписаний трьома iншими україnськими органiзацiями в Канадi. Цей меморандум був вручений урядовi Канади особисто двома нашими членами (пп. В. Буряник i Т. Гуменюк), i Союз Українцiв Самостiйникiв покрив всi кошти звязанi з цим дiлом. Цей меморандум передбачував другу свiтову вiйну i подавав позитивну розвязку цiлого україnського питання в Европi англiйському свiтовi пiд розвагу.

Реферати членiв СУС перед англiйськими клубами i товариствами.

Важну iнформативну працю виконала наша органiзацiя для україnської вiзвольної справи через вiдchiti, реферати та принагiднi бalaчки в англiйських клубах, товариствах, i полiтичних та наукових органiзацiях. Наприклад, ще в 1933 роцi один з наших молодших членiв, а пiзнiше голова Союзу Українцiв Самостiйникiв, будучи в Европi, прочитав реферат про україnське питання в Европi перед членами т. зв. Королiвського Інституту Мiжнародних Справ у Лондонi. До цього товариства належать найвизначнiшi державнi мужi Англiї та знавцi мiжнародних справ. Це перший раз в iсторiї того товариства, що україnське питання було порушене перед

його членами. В Канаді таких виступів було велике число і неможливо мені їх всіх пригадати. Скажу лише, що мені самому доводилося виступати не менш, як 20 разів, за останніх 10—15 літ в англійських товариствах з рефератами про українське питання. Знаю, що подібні виступи робили: В. Свистун, Мирослав Стечишин, Юліян Стечишин (бувші голови СУС), о. прот. С. В. Савчук, посол І. Р. Соломон (теперішній голова СУС), Т. Гуменюк, В. Буряник, посол Н. В. Бачинський, та багато інших. Всіх я не беруся згадувати. Все це була важна і конечна праця для української визвольної справи.

Визначні бесідники запрошені нашою організацією.

На протязі останніх 15—20 літ наша організація не жалувала ані труду, ані грошей на те, щоб час від часу наше громадянство в цілій Канаді мало нагоду почути визначних наших діячів з Європи про стан української визвольної справи на рідних землях. Пригадую, що полк. В. Кедровський, бувший інспектор армії УНР, щонайменше два рази обіїздив Канаду з відчитами з рамени нашої організації. Він зробив велику роботу для української справи в Канаді і значно ослабив комуністичну акцію серед нашого громадянства.

Другим визначним гостем-бесідником був пок. проф. О. І. Бочковський з Подебрад (ЧСР). Це був великий мовознавець і спеціаліст в історії визвольних змагань не лише українського народу, але всіх поневолених народів світу. Він дав велике число відчитів по Канаді з рамени Союзу Українців Самостійників і тим зробив велику працю для української справи.

Третім визначним гостем був проф. Дмитро Дорошенко. Хто є проф. Дорошенко і які його заслуги для української визвольної справи, нема потреби доказувати. Скажу лише, що проф. Дорошенко приїхав до Канади в 1937 і знову 1938 р. на запрошення нашої організації. Першою його метою було дати короткий курс з української історії для молодшої генерації в Канаді. Він це зробив літом 1937 року в Едмонтоні. Слідуючого року він знову приїхав до Едмонтону і дав курс з історії української літератури. На цих курсах було записано поверх 70 слухачів кожного року. Але крім цих курсів проф. Дорошенко дав ряд цінних відчитів у головніших центрах Канади і тим високо підніс українську визвольну справу серед нашого народу в Канаді.

Остаточно згадаю і старенького вже ген. В. Сікевича, який за ввесь час свого побуту в Канаді не раз обіздив її з відчitами, кілька разів з рамени Союзу Українців Самостійників. Його відchiti робили і ще й нині роблять велику роботу для української справи.

Були й інші бесідники.

Позаочні курси Української Господарської Академії

Було б несправедливо не згадати про позаочні курси українознавства, що їх зарядила наша організація, почавши від 1934 до 1937 року. Це були писані курси-лекції з ріжких галузей українознавства, що були виготовлені визначними вченими з Подебрадської Академії спеціально для канадійських студентів. Ці лекції приходили для курсантів регулярно кожного місяця і велися на взір т.зв. "екстра-мюрат" курсів, що їх дають ріжні канадійські університети. На цих курсах було записано сотки наших студентів (хлопців і дівчат) по Канаді. Багато є нині в Канаді таких, що брали ці курси і знають, що вони принесли кожному, хто серйозно ставився до них, велику користь, поширюючи його чи її знання українознавства. А дохід з цих курсів помог вдержати Подебрадську Академію через довший час. На мою гадку, це була важна праця для української визвольної справи.

Допомога Карпатській Україні.

Хочу я згадати також про допомогу, яку було зорганізовано в Алберті для Карпатської України в роках 1938-39 з ініціативи Союзу Українців Самостійників. Коли була проголошена автономія Карпатської України в 1938 році, за нашим почином створено 7-го листопада в Едмонтоні "Комітет Допомоги Карпатській Україні" на Алберту і Бритиш Коломбію. Головою того комітету став тодішній голова СУС, а касієром один з членів Екзекутиви СУС -- о. Є. Грицина. До того комітету увійшли представники СГД, БУК, УНО і СУС. Цей комітет існував аж до часу, коли Карпатська Україна була криваво зліквідована мадярами і гітлерівцями.

Комітет зорганізував 17 масових віч у місті Едмонтоні і на кольоніях і зібрали, як на той час, поважну суму грошей -- близько 6,000 доларів для уряду Карпатської України.

Крім збіркової акції та інформаційних віч між українцями, Комітет вів також інформативну акцію серед англій-

ського громадянства. Конкретно, урядам Канади, Британії, Франції, Італії, Німеччини і Польщі була вислана резолюція ухвалена на вічу в Едмонтоні про положення українців під Польщею та про їхні права на самоуправу. Тим же урядам було вислано також телеграми з просьбою піддержати домагання Української Парляментарної Репрезентації в Польщі в справі автономії, а пізніше телеграми з протестами проти переслідувань українського населення в польській державі. Крім того Комітет був увійшов у переписку з англійським журналістом в Лондоні, А. С. Камінгзом, якому вислано матеріали про українську справу в англійській мові. Повний звіт з діяльності того комітету був надрукований окремо брошурою. Це, на мою гадку, була важна праця для української визвольної справи.

Історія України проф. Дорошенка в англійській мові.

Остаточно хочу пригадати найважнішу, специфічну працю, що її виконав Союз Українців Самостійників для української визвольної справи в цілому світі, а це видання першої, повної Історії України в англійській мові, з під пера проф. Дмитра Дорошенка. Ця історія вийшла в перекладі пані Г. Келлер-Чикаленко (дочки відомого мецената і патріота Евгена Чикаленка), під редакцією проф. Дж. В. Симпсона, професора історії на Саскачеванськім Університеті, великого знавця і щирого друга української визвольної справи. Як відомо, до 1939 року не було на цілому світі авторитетної Історії України в англійській мові. Це сильно утруднювало всяку інформативну працю про Україну в англійськім світі. Відчуваючи це, Союз Українців Самостійників ще в 1937 році запропонував проф. Дорошенкові написати таку історію, запевнюючи йому гонорар і запевнив його, що така історія вийде коштом Союзу Українців Самостійників так скоро, як вона буде закінчена. Проф. Дорошенко радо погодився на це, як також погодилися співпрацювати дві другі особи, про яких я згадував. Наслідком того, в осені 1939 року, в Едмонтоні була надрукована і вийшла в світ перша Історія України в англійській мові. Попит на неї був такий великий, що треба було скоро друкувати друге видання, що й зроблено. Оба видання нині цілковито випродані. Але Союз Українців Самостійників видав цю Історію не для зиску. В першій мірі, коли книжка з'явилася, то наша організація порозсилала

безплатно (компліментарно) по одній копії всім визначнішим діячам Канади та декому в Зединених Державах. Потім розіслано по одному примірникові до кожної важнішої публичної бібліотеки в Канаді. Все це на кошт організації. Ми віримо, що ця книжка зробила велику працю для української визвольної справи і ми горді з того, що наша організація була в силі це зробити.

Ось таке було і є наше становище до української визвольної справи. Ось в коротці таку практичну працю ми або виконали, або старалися виконати для тої справи за останніх кільканадцять літ. У виду того всього становище Союзу Українців Самостійників, як організації, і кожного нашого члена зокрема до української визвольної справи я опреділив би словами Шевченка:

Мені однаково, чи буду
Я жити в Україні, чи ні . . .
Та не однаково мені
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять . . .
Ох, не однаково мені!

Український Голос, Інститут ім. П. Могили в Саскатуні і Союз Українців Самостійників

Еміграція нашого народу з рідних земель до Канади чи до якої іншої країни відбувалася без жадного пляну, проводу та допомоги. Десь на початку 90-тих років минулого століття іміграційні агенти Канади почали ширити, головно в Галичині та Буковині, вісти, що в Канаді є мало людей, а багато плодючої землі, яку держава роздає майже за дармо кожному, що за нею зголоситься. Цю акцію за центрально-европейською іміграцією до Канади започаткував тодішній канадійський міністер внутрішніх справ, Дост. Клифорд Сифтон. І наш селянин-мужик, голодний землі і хліба, почувши таку вістку, продавав свою мізерію, збирав до купи вбогу родину і з відвагою, що зродилася у великих злиднях, безнадійності і зневірі в крачу долю на рідній землі, покидав свою стріху і їхав-утікав „у світ за очі“. Їхав у надії, що там за морем, у чужім kraю, знайде крачу долю не так для себе, як для своїх дітей.

Треба прочитати монументальний твір канадійського письменника, Іллі Кирика, „Сини Землі“, щоб побачити вірний образ того, що наші батьки привезли зі собою і застали, приїхавши до Канади. Перш за все, наш селянин як приїхав без жадного проводу, так очевидно не застав тут ані проводу, ані поради ні від кого. Ніхто його не вітав на стаціях, чи в іміграційних домах, ніхто ним не опікувався, ніхто не порадив, де є кращі землі, щоб на них осісти і розпочати нове життя. Отже, опинившись на чужині, він знайшовся, як човен без весел серед бистрої ріки. Покинутий на власні сили і засоби, відтятій від всього, що було йому відоме й рідне, без знання мови, без освіти і часто майже без мінімальних засобів, він був приневолений класти основи для свого матеріального і духового життя серед дикої пустині. І багатьом з тих, що лишилися в ріднім kraю, здавалося, що той емігрант пропаде безслідно в Канаді. Проте сталося цілком інакше. Наш народ в Канаді не тільки не пропав, але за 50 літ свого побуту в цьому kraю освідомився національно, розбагатівся культурно, матеріально і національно, покрився славою, як один з найкращих громадян цього kraю. Що більше, він, ставши добрим і корисним

горожанином нової землі, зробився гордим і дбайливим сином своєї національної батьківщини, яка вже й „вічну пам'ять” по нім відспівала. Так, історія нашого збереження, національного освідомлення, культурного і матеріального розвитку і зросту — це матеріял для великої епічної поеми, що чекає свого поета.

Перша духовна чи культурна потреба, яку наш поселенець відчув у Канаді, була потреба своєї церкви, потреба релігійної обслуги та духового корму і проводу. Тому вже в 90-тих роках минулого століття пішла просьба до церковного проводу в Галичині прислати до Канади священиків греко-католицького обряду. Але ніхто або не міг, або не спішився задоволити цю потребу. Так минали роки за роками. Наш народ тут дружився, родився і вмирав. За той час інші, чужі церкви, побачивши широке поле праці серед наших імігрантів, почали свою місійну працю між ними. Так почався і поширився на якийсь час між нашим народом рух протестантський, „серифимський”, римо-католицький та москвофільсько-російський. Правда, жаден з цих рухів не лишив по собі ані слави, ані глибших слідів, але лишив він подекуди повну релігійну анархію, яка пізніше послужила за базу для поширення комунізму.

Правда, дещо пізніше приїхало до Канади кілька греко-католицьких священиків так, що вже в 1897 році в околиці Стар, в Алберті, повстала перша парафія. В 1900 році повстала друга громада в околиці Гіліядр, також в Алберті. В 1897 році російсько-православний священик правив перше Богослуження в околиці Восток в Алберті. Греко-католицькі священики Василіяни, що осілися в околиці Мондер, в Алберті, стали першими духовними дорадниками і провідниками серед наших поселенців в Канаді. Але, в ширшому зміслі, вони провідниками не були. Перше тому, що їх було замале число. Здається, що через кілька літ було їх всього три. Отже їхні впливи не могли поширитися на значне число нашого народу, головно через брак доріг і контакту між околицями. По друге, вони обмежували свою діяльність з конечності майже виключно до релігійних або радше до обрядових функцій. Культурно-освітньої праці по суті вони не провадили майже жадної, бо й не могли провадити. Цю працю започаткували і перебрали на себе наші перші народні вчителі в Канаді дещо пізніше.

В 1907 році в липні місяці в місті Винипегу відбувався перший зїзд українських учителів, де засновано першу ор-

ганізацію українських учителів у Канаді. В проводі того руху знаходимо такі імена: **Т. Д. Ферлей, Я. В. Арсенич, В. Чумер, П. Г. Войценко** та інші. Ця перша наша культурна організація складалася з малого числа нашої тодішної т.зв. інтелігенції, що приїхала до Канади в перших роках 20-го віку. Це були в головній мірі люди, що мали меншу або більшу гімназіальну освіту в Старому Краю і, які з ріжких причин, часто політичних, не могли дальше залишитися на рідних землях і тому виємігрували до Канади вслід за нашим селянином. Тут вони взялися до праці над самоосвітою, а головно взялися до науки англійської мови, і скоро добилися до того, що в 1905 році манітобський уряд заложив для них англійсько-український семинар у Винипегу, який у 1907 році був перенесений до міста Брендону. Той семинар пройснував аж до першої світової війни. З нього вийшло поважне число молодих, національно-свідомих учителів початкових канадських шкіл. Це були в більшості люди з деяким досвідом у громадській роботі ще в Старім Краю. В них було гаряче бажання піднести свій народ у Канаді національно, культурно і матеріально. Всіх їх палив сором і боліло серце за те, що по словах великого поета Олеся, той народ був:

„смішний безкрає —
сліпий, горбатий і чудний,
Він старцем з лірою блукає,
І навіть хто він, — він не знає,
Такий безпамятний, такий.”

І вони постановили дати йому провід, „повести його „кудись на гори із долин”.

З ініціативи того самого гуртка засновано першу „Українську Видавничу Спілку”, що вже в березні 1910 року, почала видавати першу українську газету, як назвою так і духом, під назвою „Український Голос”, що виходить і до нині. Між основоположниками тієї спілки ми бачимо такі імена: Т. Д. Ферлей, В. Чумер, В. Кудрик, В. Карпець, А. Жилич, Г. Сліпченко і Я. В. Арсенич. Ця мала група людей за короткий час своєї праці скристалізувала певні національно-культурні засади, поставила певну і ясну мету перед наш загал у Канаді, і за допомогою свого часопису ширіла і популяризувала ті ідеї серед зростаючого числа своїх передплатників та читачів.

Але перш за все киньмо оком на ті відносини, на ту на-

ціональну і культурну пустиню, серед якої прийшлося почнати працю основоположникам „Українського Голосу”. Щоб не спиратися лише на фантазію, я наведу дещо із записок одного з основоположників того діла — о. прот. Василя Кудрика, що був редактором „Українського Голосу” і який має чи не найбільші заслуги супроти нього. У своїх коротеньких споминах, написаних з нагоди 20-літнього ювілею „Українського Голосу”, він яскраво має культурано-національний стан серед нашого загалу в Канаді в часі заснування Української Видавничої Спілки та „Українського Голосу” двома незабутніми прикладами. Пише він так:

„Важним питанням було для нас тоді знайти відповідну назву часописові, таку, щоби охоплювала нашу провідну ідею. Найвідповіднішою здавалася нам назва „Український Голос”. Однак лихо в тім, що тоді український загал не знове, що він український. Як йому отже така назва подобається?

„Українці звали себе тоді „Русинами”, „Руснаками”, а свою мову „руською”. Тільки письменніші вживали назви „українець”, „український”, тай то не завсіди. Правда, загал розумів, що Русин і Москаль, се не одно, але се труднощів не усувало. Казати Русинови, що він Українець, се те саме, що робити непевний крок, без якого можна обійтися. Однакож ідейність перемогла практичність і назву „Український Голос” прийнято.

„Все ж таки до нової назви, а властиво до нової ідеї, треба було знайти ще відповідну тактику. І ми її знайшли. Щоби не настроювати проти українства читачів, ми довший час уживали подвійних назв, на той лад: Русин (Українець), Українець (Русин), український (руський)...

„Так пройшло кілька літ, може 4—5. Аж коли побачилося, що в дописах і листах ді редакції назви „Русин”, „руський” майже перестають повторятися, ми перестали їх повторяти так само.

„В історії життя народу се важний факт. Молодшим людям тяжко нині повірити, що колиби вони вернулися 20 літ назад (це писано 1930 р. — П.І.Л.) вони слова „Українець”, „український” майже ніде не чулиб.

„Однакож на протязі менш, ніж 20 літ зайшла така велика зміна в світогляді загалу, що нині слово „Русин, руський” майже не існує...”

Другий приклад наводить він у таких словах:

„Хочу тут згадати декого з тих, що не жили в Вінніпегу, але „Українським Голосом” щиро клопоталися від перших часів його засновання. З таких стойть в мене перед очима Петро Зварич з Вегревил, Алта., і покійний О. Жилич з Вірден, Ман.

„Коли я нині згадую Зварича і Жилича, то ось що прийшло мені на гадку: на просторі 800 миль було тоді двох свідомих, видних, діяльних по своїм силам громадян. Może крім них було ще кількох, яких я нині не пригадую — двох, трох, чотирох. Але краще стояв би „Український Голос” тоді і нині, коли б на 800 миль було не двох, не шістьох, але на кожних 50 миль один. подібний...”

Чи не зворушують нас ці два яскраві приклади? Вони мають перед нашою уявою ту жахливу культурну й національну пустиню, в якій проживав і блудив наш загал в Канаді тоді, коли перший раз прогомоніло серед нього слово „українець”, „український”. Наш народ, наслідком довгого поневолення на рідних землях, був утратив свою національну пам'ять до тієї міри, що навіть імя своє забув... як це вірно висловив поет Олесь.

Отже в таких відносинах почав свою працю „Український Голос” у березні 1910 р. Які ж ідеї, які гасла-ключі кинув він у наш дрімаючий загал у Канаді? Яку ціль-мету поставив він перед його очима?

Перше завдання „Українського Голосу” містилося таки в першім слові, що зустріло око його читача, а це було слово „український”, що містилося в самій назві. Назвавши наш загал його правдивим іменем, він мав на цілі пригадати, спопуляризувати і раз на все зашепити йому славне, історичне, національне імя, те імя, яке довга неволя і жорстокі вороги стерли цілковито з його пам'яті, а на те місце накинули йому інші назви, в яких часто містилася погорда і зневага до нього. Друга його мета була безпощадна боротьба з темнотою, бо це був народ „сліпий”, горбатий, чудний” в очах всіх, хто на нього з боку дивився в цім kraю. В першій редакційній статті цю мету висловлено в таких словах:

„... Встид і сором бути нам непросвіченими, бо лише просвіта поставить нас на ноги, лише просвітою дібемося добра, яке всім народам однаково належиться, — а темнота поробить нас каліками, рабами та наймитами інших народів. . . ми мусимо вчитися, вчитися і ще вчитися.”

Третя ідея, яку проголосив „Український Голос”, це

потреба витворення почуття особистої і національної само-пошани, якої в нас тоді не було, загально сказавши. Про це „Український Голос” писав так:

„Ми не повинні бути посміховиськом ані наймитами дрігих народів, а повинні жити, як народ, як рівні з рівними... Ми повинні шанувати людську гідність і не бути рабами інших народів ...”

Четверта ідея, що її висловив „Український Голос”, була, що всяку народну роботу ми мусимо оперти на власні сили „лише своїми власними силами зможемо поліпшити своє життя-буття, а ніколи ласкою ані жебраниною”.

Оце, на мою думку, були головні ідеї, що їх проголосив „Український Голос”, які творили національний світогляд тих людей, що його започаткували. Коротко, ті ідеї можна висловити так: 1) **Національне відродження**, 2) **Культурне піднесення**, 3) **Національна і особиста самопошана** і 4) **Опертя і віра у власні сили**. З такими духовими засобами розпочав „Український Голос” свою велику, каменярську працю сердз нашого загалу в Канаді 40 літ тому. Маленький гурток — 5—10 людей, — майже без жадних грошевих засобів і без попереднього досвіду в подібних справах, поставив перед себе майже надлюдські завдання. Певним є, що кожному з тих людей були відомі й інспірували його слова Франкових „Каменярів”:

„І кожний з нас то знав, що слави нам не буде,
Ні памяти в людей за цей кровавий труд,
Що аж тоді підуть по цій дорозі люди,
Як ми пробем її та прорівнаєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.
І всі ми вірили, що своїми руками
Розібемо скалу, роздробимо граніт,
Що кровю власною і власними кістками,
Твердий збудуємо гостинець і за нами
Приайде нове життя, добре нове у світ.”

Можна вже тепер з радістю ствердити, що пляни їхньої праці в головній мірі здійснилися і виправдали їхні надії.

Уже в перших кількох роках своєї праці „Український Голос” поставив першу конкретну мету перед наш загал у Канаді по лінії тих ідей, про які була мова, а саме потребу заложення для нашої молоді в Канаді власної виховавчої інституції на взір галицьких бурс. Цій справі „Український Голос” віддався з великою енергією і глибокою ревністю.

Завдяки головно тій праці в 1915 році зорганізовано й відкрито першу українську бурсу в Канаді ім. Адама Коцка у місті Винипегу. Це була перша українська виховавча інституція, створена власними силами для національно-культурних інтересів самих українців. З причин, у які не слід тут входити, ця бурса проіснувала всього два роки. Але досвід набутий такою спробою, не пропав безслідно. Майже ті самі люди і знову таки під сильним напором „Українського Голосу” літом у 1916 році заснували нову інституцію в місті Саскатуні, а саме „Бурсу ім. Петра Могили”, що дещо пізніше приняла назву „Інститут ім. Петра Могили”.

І так ті ідеї, що їх розсівав та голосив „Український Голос” від 1910 року знайшли своє найповніше завершення і найвиразніший вираз у цій події, в цьому ділі. Що більше, деякі одиниці були безпосередніми співтворцями як „Українського Голосу” так і Бурси ім. П. Могили. А всі інші основоположники цієї Бурси були без винятку передплатники, читачі, шеровці або прихильники „Українського Голосу”. Отже „Український Голос” був фактично духовим батьком Бурси ім. П. Могили. На доказ цього наведу слова одного з основоположників і довголітнього керманиця цього Інституту — Василя Свистуна, який про свої ідейні звязки з „Українським Голосом” та про роль „Українського Голосу” в організації згаданого Інституту писав ось так у 1930 році:

„Я читаю „У.Г.” від 1912 року. Я певен, що коли б я був приїхав до Канади 1910 року, а не 1912 року, то я певно читав би був „У.Г.” від першого його числа.”

А про ідеольгічний звязок між „Українським Голосом” та Інститутом ім. П. Могили він писав у 1930 році так:

„Киньмо оком довкруги себе в Канаді і побачимо, що завдяки посіянню здорового зерна у формі „Українського Голосу” тому двадцять літ ми гордимося рядом ось таких інституцій: Інститут ім. П. Могили з його філіями в Едмонтоні і Винипегу, Союз Українців Самостійників (СУС), Союз Українських Народних Домів (СУНД), Союз Українок Канади (С.У.К.) і т.д... Ці всі наші інституції треба безуслівно записати на карб заслуг „Українського Голосу”. Без нього немислимим було повстання повищих товариств.”

„Так отже дрібне зерно, кинене в тяжку канадійську землю перед двадцяті роками, розрослося у велике національне дерево, що пустило своє коріння в ріжні напрями нашого життя.”

З цього бачимо, що Інститут ім. П. Могили і його філії, що повстали пізніше, це були духові діти „Українського Голосу”, це був плід його національно-культурної праці серед нашого народу в Канаді.

Докладніше говорити про всю працю цього Інституту та його значіння в культурно-національнім розвитку нашого народу в Канаді не входить у плян цієї короткої розвідки. Вистарчить згадати головні завдання, що він усє ясно держав перед собою, а саме: 1) національно пробудити і культурно піднести наш загал у цьому краю, а головно його молоде покоління; 2) дати нашому народові свою освічену верству, свій провід — свій розум і свої очі; 3) витворити серед нашого загалу в Канаді правильний погляд на його горожанські права і обовязки супроти цього краю; 4) витворити правильний погляд на наші обовязки супроти нашої національної батьківщини з точки погляду горожан Канади.

Оцінюючи його працю з перспективи майже 35 років, можна сміло твердити, що він ці завдання у великій мірі гідно виконав. Перепустивши через свій поріг дотепер близько 2.000 молодих хлопців і дівчат, він дав 2,000 доказів духової й умової рівності нашого народу з іншими горожанами цього краю, а в деяких випадках навіть його вищості. Він до великої міри пробудив і звеличив його національно. Він пробудив у ньому почуття особистої й національної гідності й самопошани. Він до великої міри присудив у ньому приспану віру у власні духові сили. В наших дітях він віднайшов і розкрив великі умові і духові здібності, як у музиці, штуці, науці, малярстві, літературі, промислі, індустрії і т.п., одним словом, у всіх сферах праці людського ума і духа. Для великої частини нашого старшого громадянства Інститут був джерелом його національної свідомості і гордости, його віри в кращу будучність і рівночасно його маяком „лайтгавзом” розумної політичної орієнтації та чесної громадської праці на користь і славу як Канади так і нашої національної батьківщини. Цей Інститут став символом високих і розумних стремлінь крашої частини нашого народу в Канаді. Без цього Інституту і його розумної керуючої руки ми були б пішли на шлях такого політичного авантурництва і безглуздя, на якому опинилися деякі інші групи нашого народу в Канаді з вибухом другої світової війни.

Скоро по закінченню першої світової війни національ-

но-культурна праця, що була сконцентрована і керована силами згаданого Інституту, почала розгалужуватися і формуватися в окремі, менші центри. Так повстив Союз Українок Канади (С.У.К.) в 1926 році, започаткований бувшиими питомцями Інституту, що поставив собі за мету піднести наше жіноцтво культурно і національно в Канаді. Незадовго повстив також Союз Української Молоді в Канаді (СУМК) — супер молодеча організація. Повстив також Союз Українських Народних Домів (СУНД), як організація або об'єднання місцевих, і до того часу цілком окремих, читалень чи народних домів. Але не минуло багато часу, коли показалося, що мимо того, що всі згадані організації були інспіровані Інститутом та опиралися на його ідеях, то в практиці ця спільна основа і мета часто затемнювалися і приходило до деяких непорозумінь між проводами, головно в питаннях організаційної тактики, практичних цілей тощо. Показалася потреба одного центрального тіла для координації всієї праці, щоби оминути дуплікацію, занедбання основних завдань цілої організації, ідеольгічної розбіжності тощо. З таких головно мотивів і для таких цілей повстив у грудні 1927 року Союз Українців Самостійників (СУС).

Що є Союз Українців Самостійників у Канаді під оглядом організаційним?

Союз Українців Самостійників є центральне тіло, що об'єднує в собі чотири основні складові організації й інституції, а саме: 1) Інститут ім. П. Могили в Саскатуні й Інститут ім. Мих. Грушевського (тепер Інститут св. Івана) в Едмонтоні, 2) Союз Українських Народних Домів (СУНД), 3) Союз Українок Канади (С.У.К.) і 4) Союз Української Молоді в Канаді (СУМК). Представники згаданих організацій входять до і творять екс-офіціо частину Екзекутиви СУС. Решту членів Екзекутиви вибирає загальний зізд організації кожного року.

Ідеольгічно СУС є спадкоємцем тих ідей, на яких повстала перша організація українських учителів у Канаді, на яких зорганізувалася перша Українська Видавнича Спілка в Канаді, що почала видавати „Український Голос”, на яких повстали наші перші бурси чи виховавчі інститути в Канаді, що дали почин до зорганізування Української Греко-Православної Церкви і які з ходом часу визнала за правильні велика більшість нашого здоровово-думаючого громадянства в Канаді.

Крім практичних організаційних цілей, про які була мова, Союз Українців Самостійників був створений для ширших і далекосяглих національно-культурних цілей у Канаді. Між головнішими з них були і є:

1. Обєднання всього національно-чесного і здорового елементу на засадах самопошани, самодіяльності та самостійності в особистому, громадському і національному життю, як у канадійському так і в українському.

2. Давати чесний, розумний і відповідальний провід нашому загалові в Канаді в справах канадійських і українських.

3. Нести моральну і матеріальну поміч нашим братам на їхніх рідних землях у їхній боротьбі і змаганнях до Волі.

4. Зберігати, розвивати і плекати культурні цінності нашого народу тут у Канаді для збагачення свого власного духовного життя та канадійської культури взагалі.

5. Поборювати комунізм, фашизм, анти-демократичні течії і взагалі всякі шкідливі прояви в громадськім і державнім життю в Канаді.

У цьому дусі і напрямку працюють усі складові частини Союзу Українців Самостійників у Канаді, „в одну громаду скуті сильною думкою . . .”

